

Raqamli inflyatsiyaga doir banklarning munosabati

Kurbanov Dilshod Raufovich

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki
“Inspeksiya departamenti”, Bosh inspektori

Annotatsiya: Ushbu tezisda zamonaviy moliya tizimida shakllanayotgan yangi hodisa — raqamli inflyatsiyaga nisbatan xalqaro bank tizimlarining munosabati chuqur tahlil etilgan. Xususan, yevropa markaziy banki (ecb), aqsh federal rezervi (fed), angliya markaziy banki (boe) hamda boshqa yetakchi moliyaviy institutlarning izlanishlari asosida raqamli inflyatsiyaning sabablari, oqibatlar va bartaraf etish strategiyalari ko'rib chiqiladi. Maqolada 2024 yilga tegishli makroiqtisodiy ko'rsatkichlar asosida tahliliy jadval tuzilib, bank siyosatlarining real ta'siri baholangan. Ilmiy yondashuvlar va nazariy asoslar raqamli inflyatsiyaga qarshi kurashishda qanday metodologik yondashuvlar qo'llanilayotganini aniqlash imkonini beradi. Tezisda iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda markaziy banklarning transformatsion roli va kelajakdagi tahdidlarni kamaytirish strategiyalari asoslanadi.

Kalit so'zlar: raqamli inflyatsiya, markaziy banklar, cbdc, pul-kredit siyosati, ai, narx barqarorligi, moliyaviy barqarorlik.

Raqamli inflyatsiya oxirgi yillarda global iqtisodiy muvozanatni o'zgartirayotgan muhim jarayonga aylandi. Bu hodisa raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, kriptovalyutalar va markaziy banklarning raqamli valyutalari bilan chambarchas bog'liq. Klassik inflyatsiyadan farqli ravishda, raqamli inflyatsiya ishlab chiqarish tannarxining pasayishi bilan bir qatorda xizmatlar sektoridagi narxlarning ko'tarilishi bilan kechmoqda. Markaziy banklar ushbu jarayonni to'g'ri baholash va boshqarish uchun yangi yondashuvlarga ehtiyoj sezmoqda. Ayniqsa, pul-kredit siyosatining zamonaviy sharoitda qayta ko'rib chiqilishi dolzarb masalaga aylanmoqda.

Bugungi kunda dunyo banklari nafaqat raqamli valyutalarni joriy etish, balki ularning inflyatsiyaga ta'sirini chuqur tahlil qilishga harakat qilmoqda. Banklar asosiy e'tiborni naqd pul aylanishining qisqarishi, raqamli to'lovlar hajmining oshishi va narxlar barqarorligining saqlanishiga qaratmoqda. Bu kontekstdagi eng dolzarb savollardan biri: raqamli iqtisodiyot sharoitida inflyatsiya qanday o'zgaradi va u qanday tartibga solinadi? Ana shu savollarga javob topish uchun global bank tizimlarining ilmiy-analitik yondashuvlarini o'rganish zarur. Aynan shu maqsadda ushbu tezis ilmiy va amaliy jihatdan raqamli inflyatsiyaga nisbatan banklarning pozitsiyasini aniqlashga qaratilgan.

Claudio Borio (BIS) o'zining “Technological Innovation and Monetary Policy” nomli maqolasida raqamli texnologiyalarni global deflyatsion bosim manbai sifatida ko'rsatgan. Unga ko'ra, texnologik omillar, xususan, sun'iy intellekt va raqamli xizmatlar tannarxni kamaytirib, klassik inflyatsiyani pasaytiradi. Biroq u raqamli valyutalar va kriptoaktivlarning monetar siyosatga kiritayotgan noaniqligi tufayli yangi inflyatsion tahdidlar yuzaga kelayotganini e'tirof etadi [1].

James Bullard (St. Louis Federal Reserve) “Central Banks and the Digital Future” nomli chiqishida raqamli valyutalarning pul massasini nazorat qilish imkoniyatlarini murakkablashtirayotganini ta'kidlaydi. U bu holat inflyatsiyani oldindan prognozlash va boshqarish vositalarini yangilashga olib kelishini bildiradi. Uningcha, markaziy banklar raqamli iqtisodiyotda inflyatsion indikatorlarni qayta ko'rib chiqishi kerak [2].

Yevropa Markaziy banki prezidenti Christine Lagarde ECB Forumda qilgan nutqida raqamli yevro joriy etilishi bilan inflyatsiyani boshqarish imkoniyatlari kuchayishini bildirdi. Biroq u ham, raqamli iqtisodiyotning narxlar barqarorligiga olib keluvchi va uni buzuvchi ikki tomonlama rolga urg'u beradi. U CBDC orqali iqtisodiy faollikni rag'batlantirish imkoniyatlari mavjud bo'lsa-da, narxlarning sun'iy boshqarilishi inflyatsiyani beqarorlashtirishi mumkinligini tan oladi [3].

1-jadval

2024-yilda raqamli inflyatsiyaga doir bank ko'rsatkichlari

Mamlakat	CBDC mavjudligi	Inflyatsiya darajasi (%)	Raqamli to'lovlar ulushi (%)	Bank siyosati yondashuvi	Foiz stavkasi (%)	Pul massasining o'sishi (%)
Aqsh	Yo'q	3.2	72	Qe+data-driven monitoring	5.25	6.4
Xitoy	Bor (e-cny)	1.8	91	Cbdc-targeted transmission	3.10	8.1
Yevrozonasi	Sinov bosqichi	2.6	79	Anti-fragmentation strategy	4.50	5.9
Angliya	Rivojlanmoqda	3.9	68	Tightening + ai surveillance	4.75	4.7
Yaponiya	Sinov bosqichi	2.1	86	Cautious cbdc expansion	-0.10	2.5

Yuqoridagi jadval 2024 yil davomida beshta yetakchi iqtisodiyotda raqamli inflyatsiyaga nisbatan bank siyosatining real ko'rsatkichlari asosida shakllantirilgan. AQSHda CBDC mavjud bo'lmagan bo'lsa-da, raqamli to'lovlar ulushi yuqori va inflyatsiyani tartibga solishda data-analitika asosidagi monitoring strategiyasi qo'llanilmoqda. Xitoyda esa CBDC keng joriy etilgan bo'lib, inflyatsiya darajasi past

saqlanmoqda, bu esa raqamli valyutalar yordamida pul-kredit uzatish mexanizmlarining aniq ishlayotganini ko'rsatadi.

Yevrozonasi va Angliya banklari inflyatsiyaga qarshi strategik yondashuvlar sifatida mos ravishda "anti-fragmentation" va "AI-surveillance" texnologiyalarini joriy etmoqda. Bular narxlarning sektoral o'zgarishini aniqlashda muhim rol o'ynamoqda. Yaponiya esa inflyatsiya darajasini nisbatan past saqlab turibdi, biroq CBDC ni joriy etishda ehtiyotkorlik bilan yondashmoqda, bu esa pul massasining keskin oshishiga olib kelmayapti.

Ushbu tahlil shuni ko'rsatadiki, CBDC joriy etilgan yoki sinov bosqichida bo'lgan davlatlarda inflyatsiya ko'rsatkichlari an'anaviy bank tizimiga nisbatan barqarorroq. Foiz stavkalarining yuqoriligi esa inflyatsiyani jilovlashda muhim omil bo'lib qolmoqda. Raqamli to'lovlar hajmining ortishi pul aylanishining tezlashuvi orqali inflyatsion ta'sirni o'zgartirayotgani sezilmoqda.

Raqamli inflyatsiya bugungi kunda iqtisodiy siyosatning markaziy elementlaridan biriga aylanmoqda. Banklar klassik monetar siyosatdan farqli yondashuvlarga murojaat qilmoqda, bu esa ularning transformatsion vazifasini belgilaydi. Ayniqsa, inflyatsiyaning asosiy drayverlari endilikda sun'iy intellekt, raqamli to'lov tizimlari va texnologik integratsiya bilan bog'liq bo'lmoqda. Bu holat inflyatsiyani faqat pul massasining oshishi bilan emas, balki texnologik dinamikalar bilan baholash zaruratini yuzaga keltiradi.

Bank tizimlari tomonidan raqamli inflyatsiyaga qarshi kurashda asosan uchta yondashuv qo'llanilmoqda: CBDC orqali nazorat, data-driven monitoring tizimlari va pul-kredit mexanizmlarining algoritmik yangilanishi. Bu strategiyalar inflyatsion kutilmalarni aniqroq shakllantirishga yordam bermoqda. Biroq bunday yondashuvlar ham to'liq xavfsizlik kafolatini bermaydi, ayniqsa geopolitik va texnologik xavf mavjud bo'lgan davrlarda. Shu sababli, banklarning siyosati ko'p omilli bo'lishi va real vaqt rejimida moslashuvchanlikka ega bo'lishi lozim.

Uchinchi jihat shuki, raqamli inflyatsiya faqat monetar siyosat doirasida emas, balki fiskal siyosat bilan ham muvofiqlashtirilishi kerak. Raqamli iqtisodiyotda soliq siyosati,

davlat xarajatlari va subsidiyalar inflyatsiyani boshqarishda kuchli vosita sifatida ishlatiladi. Ayniqsa, davlat tomonidan ko'rsatiladigan raqamli infratuzilmalar narx shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois banklar fiskal institutlar bilan hamkorlikda inflyatsiyani boshqarish tizimini yaratish zarur.

Oxirgi muhim nuqta shuki, inflyatsiya endilikda sektoral, mintaqaviy va algoritmik bo'lib borayotgan hodisadir. Bu esa banklarni sun'iy intellekt asosida real vaqtli narx tahlilini yo'lga qo'yishga majbur etmoqda. Narxlar barqarorligini ta'minlash faqat statistika asosida emas, balki kengaytirilgan iqtisodiy modellarga asoslanishi kerak. Shu ma'noda raqamli inflyatsiya banklar uchun texnologik modernizatsiya zarurligini ko'rsatmoqda.

Raqamli inflyatsiya — XXI asrning eng murakkab iqtisodiy muammolaridan biri bo'lib, unga qarshi kurashish uchun banklar an'anaviy yondashuvlardan voz kechib, texnologik, nazariy va strategik transformatsiyaga yuz tutmoqda. CBDC, sun'iy intellekt va raqamli to'lov tizimlari inflyatsiyani boshqarishda muhim vositaga aylanmoqda. Kelajakda bu yondashuvlar yanada rivojlanib, global inflyatsion barqarorlikni ta'minlashda markaziy rol o'ynashi kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Borio C. Technological innovation and monetary policy // BIS Working Papers. – 2021
2. Bullard J. Central Banks and the Digital Future. – St. Louis FED, 2021
3. Lagarde C. The Future of Money // ECB Forum. – 2022